

Класифікація джерел історіографії педагогічної персоналії

У статті розглядається ступень розробки української педагогічної історіографії. Представлено ідею розвитку останньої. Досліджено особливості умовної класифікації педагогічно-історіографічних джерел, що містять інформацію про педагогічну персоналію. Надано визначення джерела педагогічної історіографії. Значну увагу приділено характеристиці типів, родів та видів джерел педагогічної історіографії, що є носіями інформації про діячів школи та педагогіки. Висвітлено своєрідність джерел, які слугують основою для дослідження педагогічної персоналії. Встановлено їх значення для педагогічно-історіографічної науки.

Ключові слова: класифікація, тип джерел, рід джерел, вид джерел, педагогічна історіографія, педагогічно-історіографічне джерело, педагогічна персоналія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Перетворення в державі, що сталися після отримання Україною самостійності та торкнулися всіх сфер життя, об'єктивно вимагають критичного вивчення вітчизняної історії, зокрема в галузі освіти і виховання. Історико-педагогічні дослідження допомагають подолати байдужість та безпечність з багатьох соціальних проблем, а також глибше розкрити більшість аспектів проблеми, яка досліджується, через вивчення їх у динаміці на різних етапах розвитку суспільства.

В сучасний період розвитку України наукову цінність представляє звернення педагогів, практиків до існуючого значного національного освітньо-виховного досвіду, освітлення з нових позицій педагогічної спадщини багатьох вітчизняних педагогів, методистів минулого.

Характерний інтерес науковців до історії науки є викликаним необхідністю зрозуміння прогресивних ідей минулого з позиції сьогодення. Осмислення історичних фактів, теорій, різноманітних шляхів розвитку людства, підкреслюється в Державній Національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), є одним зі шляхів реформування змісту освіти, виховання зростаючого покоління.

Однак, як стверджує Е.Дніпров, «без серйозних історіографічних досліджень неможливо усвідомити процес розвитку історико-педагогічного знання, виявити у ньому лакуни і визначити перспективи подальшої роботи в історії педагогіки» [1, с.ХІІ].

Аналіз досліджень і публікацій... **Аналіз досліджень** свідчить, що в останні десятиріччя з'явилася значна кількість робіт історіографічного характеру. З одного боку, це свідчить про зрілість історико-педагогічної науки (С.Гончаренко, Н.Гупан, М.Євтух, І.Зязюн, С.Мікулинський, Н.Ничкало, О.Сухомлинська та ін.). З іншого, – будь-яка наука вимагає ретельного дослідження своєї власної історії. «Історія кожної науки має два невідривно зв'язаних між собою боки: історію накопичення знань та історію розвитку поглядів, тобто історію того, як осмислювались й узагальнювались накопичені фактичні знання, – історію концепцій і теорій, що змінювались» [2, с.7].

Педагогічний словник визначає історіографію як нову історико-педагогічну дисципліну (що вивчає історію розвитку історико-педагогічного знання), яка ще формується, але перші історіографічні дослідження історико-педагогічного характеру (В.Роднікова, О.Селіхановича, К.Харламповича), що аналізували існуючі праці з окремих історико-педагогічних питань та робили спроби прослідкувати розвиток історико-педагогічної науки, з'явилися на теренах України ще у ХІХ столітті.

На початку ХХ ст. міцну основу української педагогічної історіографії заклали роботи С.Ананьїна, Г.Іваниці, О.Лотоцького, Я.Мамонтова, О.Музиченка, В.Науменка, С.Постернака, С.Русової, Я.Чепиги та ін. Їхні праці також були присвячені окремим історико-педагогічним аспектам, а саме, найактуальнішому з них – розвитку української освіти. Вони характеризували стан української освіти починаючи з кінця ХІХ ст. (у дореволюційній Україні, в часи Національно-демократичної революції та після неї), висвітлювали історію створення та розвитку української національної школи, демонстрували різні педагогічні думки щодо даної проблеми.

У 20-ті роки історіографічну «естафету» перейняли М.Авдієнко, М.Миронов, Я.Ряшко, С.Синицький, М.Скрипник та ін., котрі продовжували аналізувати історію створення та розвитку української радянської школи. Проте, у зазначений період значно відрізняються історіографічні дослідження М.Гордієвського, який намагався представити не окрему проблему, а загальний процес

розвитку історико-педагогічної науки свого часу: її проблематику, методологію та ставлення науковців й освітян до тих чи інших явищ та фактів.

Подальші історико-педагогічні праці історіографічного характеру до 60-х рр. представляли українську науку або в контексті розвитку історії педагогіки СРСР в цілому (М.Гриценко, В.Помагайба, В.Чепелев), або вивчали окремі проблеми (М.Гриценко, М.Даденков, С.Чавдаров, М.Ярмаченко). В цей період варто виділити окремо роботи О.Дзеверіна. Його дослідження відрізнялися ґрунтовністю, до того ж, на відміну від інших науковців, він розглядав розвиток української історико-педагогічної науки на протязі сорока років (1917 – 1957) як самостійний цілісний процес, що має зв'язки, але не є частиною загально радянської історії педагогіки.

З 60-х рр. відбувається посилення наукового інтересу до розвитку історії педагогіки. Так, у 60 – 80-ті роки знаходимо праці О.Бендара, С.Бабишина, В.Гомонайя, О.Дзеверіна, Б.Мітжорова, М.Ніжинського, І.Пуха, В.Струбицького, М.Ярмаченка та ін., щодо конкретної проблеми з історії педагогіки.

Кінець 80-х рр. – початок 90-х рр. ознаменував новий етап у розвитку історіографії української історико-педагогічної науки: історіографічна складова з'явилася і стала обов'язковим компонентом у дисертаційних роботах або в дослідженнях історико-педагогічного характеру. Щоб визначити завдання дослідження, необхідно з'ясувати, чого вже досягли науковці у конкретному питанні, у чому полягають їх досягнення та недоліки.

Але питання класифікації джерел історіографії персоналій не були предметом спеціальних досліджень вітчизняних науковців.

Формулювання цілей статті... Мета статті – на основі аналізу історичної та історико-педагогічної літератури визначити та схарактеризувати особливості класифікації джерел історіографії педагогічних персоналій.

Виклад основного матеріалу... Педагогічна історіографія, як свідчить аналіз наукової літератури, базується на фактах – результатах досліджень науковців, отже, головним та найважливішим фактом історіографії є праці вчених, які ми називаємо історіографічними джерелами. Без вивчення робіт вчених нема історіографії, нагадує радянський академік М.Нечкіна [4, с.11].

Будь-яка наука для свого розвитку потребує фактів. Ще К.Ушинський, підкреслюючи першорядну роль фактів у еволюції педагогічних знань, писав у передмові до праці «Людина як предмет виховання»: «Ми йшли скрізь за фактами і наскільки вели факти: де факти переставали говорити, там ми ставили гіпотезу – та зупинялися, ніколи не застосовуючи гіпотезу як визнаний факт» [8, с.34]. Факти – це ті цеглини, що містять певну інформацію, з яких дослідник черпає відомості про педагогічну персоналію, які аналізує і синтезує, щоб виробити систему знань.

Аналіз наукової літератури з історіографії дозволив встановити, враховуючи особливості історико-педагогічної науки, що джерелом педагогічної історіографії можна вважати специфічні педагогічно-історіографічні факти, котрі несуть історико-педагогічну інформацію, про важливі для розвитку педагогічної думки та педагогічної науки події і явища, зокрема про видатних педагогів та їхній особистий внесок у поширення й еволюцію педагогічного знання.

Історіографія має величезний комплекс джерел, котрі є фундаментом історіографічного дослідження. Історіограф педагогіки повинен володіти знаннями з галузі джерелознавства, щоб бути в змозі вірно оцінити педагогічні концепції, аналізуючи джерельну базу, на якій вони засновуються.

Взяті в комплексі педагогічно-історіографічні джерела утворюють джерельну базу педагогічної історіографії, на яку спирається педагогічно-історіографічне пізнання та яка дозволяє дослідити історико-педагогічний процес у всій його повноті, визначити провідні тенденції історико-педагогічної науки, встановити певні закономірності генезису педагогічної думки, виявити досягнення й прогалини.

Історики одноставно відмічають відсутність універсальної класифікації джерел за певними спільними ознаками. Між тим, класифікація об'єктів пізнання є важливою складовою для організації науково-дослідницької діяльності. «Від глибини та обумовленості класифікації джерел залежить, у кінцевому рахунку, і ефективність способів та методів їхнього дослідження, тобто доведеність й достовірність результатів історичного вивчення. Класифікація та систематизація історичних джерел також, як і типологія інформації, що досліджується, будучи одним із етапів наукового дослідження, є невід'ємною частиною кожної сучасної наукової дисципліни» [5, с.83].

Щоб якомога повніше визначити та схарактеризувати історіографічні джерела, що слугують основою для історіографічного дослідження педагогічної персоналії, (з оглядкою на той факт, що педагогічна історіографія є новою спеціальною історико-педагогічною дисципліною, яка ще тільки формується і не має ретельно розробленої класифікації джерел) звернемося за допомогою до суміжних наук, зокрема до умовної класифікації історіографічних джерел Я.Калакури, що міститься

в підручнику для студентів історичної спеціальності «Українська історіографія» (2004 р.) [3, с.19–22] та до класифікації історико-педагогічних джерел, наданої Д.Раскіним у роботі «Класифікація історико-педагогічних джерел» [5, с.85–98].

Так, серед запропонованих зазначеними науковцями типів джерел (писемних, речових та усних) найважливішим та найчисленнішим типом педагогічно-історіографічних джерел, що несуть інформацію про педагогічну персоналію, є писемні джерела. Вони відображають практично весь життєвий шлях досліджуваного педагога або методиста, становлення та розвиток їхніх педагогічних поглядів у найбільш концентрованому вигляді. Історики ж вважають писемні джерела «фундаментом історичних досліджень» [7, с.8].

Писемний тип джерел науковці (Л.Пушкар'єв, Д.Раскін та ін.) вважають доцільним поділяти на роди, оскільки «логіка класифікації вимагає виділення крупних спільностей писемних джерел, які б відображали найбільш суттєві зв'язки та відмінності між ними по способу кодування в них інформації, котрий є породженням їхніми суспільними функціями» [5, с.90]. Отже, розділимо писемні педагогічно-історіографічні джерела на оповідальні, дидактичні та документальні.

У педагогічній історіографії, зокрема в історіографічному дослідженні педагогічної персоналії, оповідальні джерела відіграють таку ж значну роль, як і в історії педагогіки або в загальній історії, але відрізняється ціннісний внесок певних його видів у залежності від їхньої специфіки. Розподіл оповідальних педагогічно-історіографічних джерел на види дещо наближається до поділу історико-педагогічних та історичних джерел, але й має свої особливості. Розглянемо ти з них, які притаманні історіографічним дослідженням педагогічних персоналій, а саме:

- наукові (монографії, наукові статті, матеріали конференцій тощо);
- публіцистичні (публіцистичні статті, записи виступів тощо);
- особистого походження (автобіографії педагогів, спомини та мемуари, щоденники, листи, особові архівні фонди тощо);
- критико-бібліографічні (бібліографічні довідники, бібліографічні огляди, літописи наукових видань, рецензії тощо);
- художньо-педагогічні (оповідання, романи, нариси тощо).

Отже, якщо досліджувана персоналія висловлювала свої педагогічні думки у наукових працях, то, з огляду на те, що педагогічна історіографія – це наука, а будь-яка наука базується на результатах роботи науковців, то головним, або домінуючим видом оповідальних педагогічно-історіографічних джерел вважаються наукові джерела, котрі краще за інших розкривають погляди їх авторів. Вони виражені працями педагогів-науковців. Це наукові розвідки, які можуть мати форму монографій, статей, матеріалів конференцій, брошур, друкованих заміток тощо.

Значення публіцистики для історіографії персоналії визначається особливою роллю, яку відігравала педагогічна проблематика в суспільному житті. Погляди багатьох видатних педагогів та мислителів, котрі займали активну громадську позицію, відбивалися саме в публіцистичних статтях. Так, Д.Раскін відзначає в педагогічній думці «значну питому вагу» публіцистичних виступів та міцний зв'язок педагогічної публіцистики з педагогічною теорією [5, с.96–97]. Тому вона часто слугує історіографу джерелом, який розкриває становлення та генезис педагогічної думки досліджуваної персоналії. Науково-популярна література відрізняється науково-популярним викладом матеріалу та нерідко дає первісне відбиття та узагальнення явищ педагогічної науки.

Важливий вид педагогічно-історіографічних пам'яток складають джерела особистого походження, до яких належать автобіографії педагогів, спомини, мемуари, щоденники, листи, особові архівні фонди, приватні колекції. Цінність цих матеріалів для вивчення біографії педагога, характерних рис його особистості, його поглядів, діяльності є загально визаною. Але для педагогічної історіографії роль даних джерел більш значуща. За допомогою єдності емоційного та раціонального в джерелах особистого походження дослідник визначає та просліджує становлення педагогічних принципів їх власника, намагається встановити особливості мислення їхнього творця, його психічного обліку, поведінки, особливості сприйняття й відображення ним педагогічних явищ та ідей у своїй творчості, відмінні прийоми педагогічної майстерності, літературного та дослідницького таланту, його місце в суспільно-політичному житті країни, ставлення до нього сучасників та наступних поколінь. Складність та багатоаспектність цієї роботи відмічає С.Шмідт. Науковець попереджує, що вона «вимагає особливої обережності в висновках, є чреватою небезпекою опинитися у полоні суб'єктивних уявлень або «необачності середньостатистичної достовірності», піддатися спокусі «традиційних» (але не завжди провірених або заснованих лише на аналогії) суджень» [9, с.267].

На думку Д.Раскіна, історикам педагогіки необхідно вивчати не тільки мемуари та щоденники педагогів, але й учнів. «Будь-які спомини про дитинство, отрочество та юність, що містять відомості про учбовий заклад, який закінчив автор, викладачів, повсякденну обстановку в цих закладах, можуть і повинні привертатися в якості історико-педагогічних джерел» [5, с.96]. Зазначимо, що

ствердження Д.Раскіна є цілком справедливим і для педагогічно-історіографічних джерел, особливо, коли досліджується педагогічна персоналія, адже мемуари завжди є «живим» та безпосереднім матеріалом, котрий відображає виховання й формування особистості, а коли спомини пишуться учнями про їх вчителя, то їх автор нерідко бачить та фіксує те, на що сам вчитель не звернув би уваги. Тому вони не тільки несуть додаткову інформацію, але й допомагають досліднику краще зрозуміти певні особливості становлення педагогічних поглядів останніх. Так, при всій першорядній важливості творів К.Д.Ушинського для характеристики його поглядів на виховання, ніяке інше джерело не дасть нам таких живих наочних уявлень про становлення та розвиток його власної навчально-виховної практики та особистості видатного педагога, як порівняння мемуарів Є.Н.Водовозової, М.Ф.Бунакова, Д.Д.Семенова та ін.

Доповнює відомості про життєвий та творчий шлях відомих педагогів й вивчення критико-бібліографічних джерел. Бібліографічні довідники, бібліографічні огляди, літописи наукових видань, рецензії на наукові роботи та навчальну літературу є не тільки ще однією своєрідною і відмінною рисою педагогічно-історіографічних джерел, а й жанром історіографічних дискурсів. Книжкова палата України, Національна бібліотека ім.В.І.Вернадського та інші бібліотеки регулярно видають бібліографічні покажчики, серед яких й педагогічно-тематичні, що дають історіографу уявлення про тематичну спрямованість досліджень, їх кількісні параметри, науковий досвід окремих науковців. Як справедливо відмітив А.Сахаров, особливо важливим є дослідження рецензій та відгуків на наукову літературу [6, с.133]. Вони містять оцінку цих праць сучасниками фахівцями, дозволяють з'ясувати місце досліджуваної персоналії у науковому середовищі та виявити її вплив на розвиток педагогічної думки та науки.

Художні педагогічно-історіографічні джерела, а саме: романи, оповідання, нариси, лірика, п'єси, повісті в художньому вигляді описують, а інколи й аналізують явища освіти та виховання. В них може бути представлено також образ педагогічної персоналії, яка вивчається. Автором такого джерела може виступати як стороння особа, так і досліджуваний педагог або методист. Для історіографа, котрий досліджує педагогічну персоналію, це свідчить про багатогранність останньої. Художні педагогічно-історіографічні джерела надають «живе» уявлення про епоху, а іноді й про оточення, яке впливало на формування світогляду та педагогічних поглядів обраної персоналії. З цього приводу радянський науковець Д.Раскін відмічає, що застосовування даних джерел для аналізу історичного періоду, особливо тих часів, коли науково-педагогічна і художня література не були суворо розмежовані, дає історіографу можливість побачити епоху «зсередини», але при вивченні художньої літератури потрібно завжди враховувати художню специфіку творів. Такі джерела цінні також тим, що відображують поширення та сприйняття суспільством тих чи інших педагогічних явищ, проблем виховання та освіти. Вони також сприяють виявленню передумов, а інколи й обґрунтуванню суспільно-педагогічного руху.

Одним з важливих і, в той же час, специфічних педагогічно-історіографічних джерел є дидактичні джерела (термін введено Д.Раскіним [5, с.91, 94–95]), які безпосередньо пов'язані з педагогічним процесом та слугують вираженням єдності педагогічної думки й педагогічної практики.

Серед дидактичних джерел (підручники, навчальні посібники, довідкова література тощо; навчальні плани, програми, плани уроків тощо; протоколи педагогічних рад, звіти викладачів тощо; конспекти лекцій, учбові зошити) для історіографа, котрий досліджує педагогічну персоналію, науковий інтерес можуть представляти конспекти лекцій. Вони є цінними в тому разі, якщо досліджувана персоналія є автором даних лекцій, адже відображають педагогічну думку та погляди викладача. Вони можуть також уявляти собою матеріал для вивчення їх еволюції.

Свою специфіку як педагогічно-історіографічні пам'ятки мають документальні джерела (актові, діловодні, статистичні, картографічні), які відіграють пріоритетну роль у конкретно-історичних дослідженнях. У історіографічних рефлексіях діячів школи та педагогіки застосовуються лише ті види документальних джерел, котрі безпосередньо або опосередковано надають інформацію про життєвий та творчий шлях педагогічної персоналії.

Так, своєрідним різновидом педагогічно-історіографічних діловодних джерел виступає реєстраційно-довідковий апарат, який містить бібліографічні відомості про діячів вітчизняної школи та педагогіки. До діловодних джерел відносяться розпорядні документи (накази, укази, інструкції тощо), нормотворчі документи (положення, устави тощо), ініціативно-виконавчі документи (довідки, звіти, рапорти, донесення тощо), документи колегіального обговорення (протоколи, журнали тощо), службова переписка (офіційні листи, відношення тощо), реєстраційно-довідковий апарат (книги вхідних та вихідних документів, реєстри тощо), списки та документи по особистому складу (нагородні, формулярні, послужні тощо). Всі ці документи вкупі утворюють єдиний комплекс справ центральних та місцевих установ, які керували народною освітою. Серед перелічених документів найбільш вагомими для історіографів є ті, що містять відомості про

досліджувану персоналію та відображують розвиток педагогічної думки в цілому в період творчості педагога чи методиста, котрий вивчається.

Менш актуальними для наукової рефлексії педагогічної персоналії є усні джерела. Здебільшого вони представлені усними спогадами свідків життєвого та творчого шляху педагогічних діячів або переказами таких спогадів. З часом їх достовірність зменшується, тому найбільш придатними усні педагогічно-історіографічні джерела можуть вважатися при з'ясуванні фактів життя педагогічних персоналій другої половини ХХ століття.

Останнім типом педагогічно-історіографічних джерел, що містять інформацію про педагогічну персоналію є речові пам'ятки, котрі дедалі частіше залучаються до педагогічно-історіографічних джерельної бази. Йдеться про фотографії та зображення провідних педагогів, їхні особисті речі, предмети побуту, дослідницькі засоби, робочі кабінети, кіно-, відео- та фотодокументи. Як підкреслює Я.Калакура, акцент на персоніфікацію науки спричинив висунення речових джерел на одне з чільних місць у історіографічній науці.

Отже, усі різновиди педагогічно-історіографічних джерел мають важливе, хоча і неоднакове, пізнавальне значення і містять притаманну для них інформацію. Щоб простежити життєвий та творчий шлях діячів школи й педагогіки, їхній внесок у еволюцію педагогічної думки необхідно ретельно, системно й критично досліджувати всі типи педагогічно-історіографічних джерел у комплексі.

Висновки... Таким чином, аналіз наукової літератури з історіографії, джерелознавства та педагогічного джерелознавства свідчить, що педагогічна історіографія як нова спеціальна історико-педагогічна дисципліна базується на комплексі різноманітних джерел, які є носіями педагогічно-історіографічної інформації про важливі для розвитку педагогічної думки та педагогічної науки події і явища, тому й слугують об'єктом дослідження педагогічно-історіографічної науки. Зазначений аналіз дозволяє зробити **висновки** про те, що педагогічно-історіографічні джерела, що містять інформацію про педагогічну персоналію можна умовно поділити на типи, роди та види; типи педагогічно-історіографічних джерел, які є носіями відомостей про діячів школи та педагогіки, не відрізняються від історико-педагогічних та історичних; не всі з відомих видів педагогічно-історіографічних джерел є придатними при дослідженні педагогічних персоналій та мають своєрідність у застосуванні; усі різновиди джерел мають важливе, але неоднакове значення для історіографії педагогічних діячів, і повинні використовуватися в комплексі.

Перспективами подальшої розвідки можна вважати вивчення різних видів критики джерел.

Список використаних джерел та літератури:

1. Днепров Э. Д. Советская литература по истории школы и педагогике дореволюционной России (1918 – 1977): библиогр. указ. / Э. Д. Днепров. – М. : НИИ ОП, 1979. – 446 с.
2. Историография истории СССР с древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции / под ред. В. Е. Иллерецкого и И. А. Кудрявцева. – М., 1971. – 511 с.
3. Калакура Я. С. Українська історіографія / Я. С. Калакура. – К. : Генеза, 2004. – 495 с.
4. Нечкина М. В. История и историки: историография истории СССР / М. В. Нечкина. – М. : «Наука», 1965. – 468 с.
5. Раскин Д. И. Классификация историко-педагогических источников / Д. И. Раскин // Историографические и методологические проблемы изучения истории отечественной школы и педагогики : сб. науч. тр. / под ред. Э. Д. Днепровой и О. Е. Кошелевой. – М., 1989. – С. 85–98.
6. Сахаров А. М. Методология истории и историография (статьи и выступления) / А. М. Сахаров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 216 с.
7. Тихомиров М. Н. Источниковедение истории СССР / М. Н. Тихомиров. – М., 1962.
8. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский. – М. : ФАИР-Пресс: Гранд, 2004. – 575 с.
9. Шмидт С. О. Некоторые вопросы источниковедения историографии / С. О. Шмидт // Проблемы истории общественной мысли и историографии. – М. : Наука, 1976. – С. 264–274.

Аннотация

Л.А.Голубничая

Классификация источников историографии педагогической персоналии

В статье рассматривается степень разработки украинской педагогической историографии. Представлена проблема развития последней. Исследуются особенности условной классификация педагогическо-историографических источников. Подано определение источника педагогической историографии. Значительное внимание уделено характеристике типов, родов и видов источников педагогической историографии, которые являются носителями информации о деятелях школы и педагогики. Выявлены общие черты источников педагогической историографии. Освещено своеобразие тех источников, которые служат основой для исследования педагогической персоналии. Установлено их значение для педагогической историографии.

Ключевые слова: классификация, тип источника, род источника, вид источника, педагогическая историография, педагогическо-историографический источник, педагогическая персоналия.

Summary

L.O.Golubnicha

Classification of a Pedagogical Personality Historiography Sources

The article deals with the stage of Ukrainian pedagogical historiography development. The idea of the latter has been represented. Peculiarities of conditional classification of pedagogical and historiography sources, which include the information about a pedagogical personality have been researched. The pedagogical historiography sources have been defined. Considerable attention is paid to the characteristics of the types, the sorts and the kinds of pedagogical and historiography sources, which have the information about a pedagogical personality. Peculiar features of pedagogical historiography sources which are the foundation for a pedagogical personality research have been cleared up. Their importance for pedagogical historiography has been defined.

Key words: classification, type of sources, sort of sources, kind of sources, pedagogical historiography, pedagogical and historiography source, pedagogical personality.

Дата надходження статті: «25» вересня 2013 р.

УДК 37(470+571)(092)

І.Г.ГОНЧАР,
аспірантка
(м.Умань)

Історіографія дослідження творчої спадщини К.Вентцеля

У статті здійснено історіографічний аналіз творчої спадщини К.Вентцеля. На основі хронологічного підходу автором систематизовано наукові розвідки, в наслідок чого визначено три основні етапи історіографії досліджуваної проблеми. З'ясовано, що у межах першого етапу ідеї К.Вентцеля сприймалися науковцями тенденційно, упереджено, ідеологізовано, внаслідок чого їх висвітлення було піддано значним деформаціям. Другий етап характеризується розширенням спектру досліджень творчої спадщини вченого, першими спробами об'єктивно оцінити та переосмислити погляди педагога. У межах третього етапу відбулося відродження педагогіки К.Вентцеля, об'єктивна оцінка його ідей, повернення імені вченого до плеяди видатних педагогів кінця XIX – початку XX століття.

Ключові слова: історіографія, К.Вентцель, творча спадщина, етап, «Будинок вільної дитини», вільне виховання, педагогічні ідеї.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Вивчення педагогічної персоналії сьогодні є одним із найпопулярніших напрямків історико-педагогічного дослідження. У час освітніх змін та перетворень науковий доробок педагогів минулого стає джерелом натхнення для створення сучасниками нових освітніх технологій, творчого осмислення та відтворення колись уже означених, однак не справедливо забутих, ідей та концепцій. Крім того, як зазначає акад. О.Сухомлинська, звернення до творчої біографії «...допомагає подати формалізований, загальнопедагогічний процес як діалогічний, полідіалогічний, персоніфікований і конкретизований» [8, с.37].

Цінним надбанням для сучасної педагогічної науки може стати творчий доробок відомого російського педагога, філософа, громадського діяча – К.Вентцеля. Своєю діяльністю він виступив проти авторитарно-догматичної форми виховання й навчання відірваної від життя та потреб дитини. Педагогу вдалося створити гуманістичну, особистісно зорієнтовану, освітньовиховну концепцію, збудовану на загальнолюдських цінностях, принципах гуманізму, творчості та свободи.

Формулювання цілей статті... Мета статті – здійснити історіографічний аналіз дослідження творчої спадщини К.Вентцеля.

Виклад основного матеріалу... Історіографічний метод як загальнотеоретичний підхід до здійснення історико-педагогічних пошуків обґрунтував український вчений Н.Гупан: «У вузькому розумінні – це історіографія окремої проблеми, наприклад, розвитку школи, освіти, педагогічної думки тощо або аналіз досліджень певного хронологічного періоду (декількох десятиріч, століття)» [3, с.7–8]. Беручи за основу хронологічний підхід, ми спробували систематизувати наукові розвідки, в наслідок чого визначили декілька етапів історіографії досліджуваної нами проблеми: I – 20-30-ті роки XX століття; II – 40-80-ті роки XX століття; III – 90-ті роки XX століття – до сьогодення.

Перший етап (20-30-ті роки XX століття) – становлення загальних основ вивчення творчої спадщини вченого. К.Вентцель ще за життя отримав статус найвидатнішого теоретика вільного виховання. Активна участь у педагогічних товариствах, свідомо громадянська та політична позиція, обґрунтування основних засад теорії вільного виховання і розробка проекту «Будинку вільної